

Філософія

УДК 37:004.89]-029:1

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19752743>**Переваги та ризики застосування штучного інтелекту в освітньому процесі****Дев'ятьяров Станіслав Фідаїльович,**

аспірант, кафедра філософії та соціальної антропології імені професора І.П. Стогнія, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-8611-9322>

Прийнято: 11.04.2026 | Опубліковано: 25.04.2026

***Анотація:** Стрімкий розвиток та впровадження засобів на основі штучного інтелекту призводить до переосмислення підходів до навчального процесу. **Метою статті** є філософський аналіз феномену штучного інтелекту та його впливу на освітній процес. Для аналізу впливу використано **методи:** філософського аналізу для дослідження суперечностей концепції ШІ, компаративного аналізу для порівняння різних концепцій ШІ, історичний підхід для розгляду ШІ в розвитку, аналізу для розкладання проблеми на окремі частини та синтезу для формування нового знання про об'єкт дослідження. **Результати.** Вдалося проаналізувати феномен штучного інтелекту та прослідкувати зміну ставлення до нього в освітньому середовищі за останні роки. Технології на основі ШІ досягнули швидкого розвитку за останні 50 років і це пов'язано в першу чергу з розвитком комп'ютерної техніки та збільшенням обчислювальних потужностей. До епохи масового використання чат-ботів існували простіші інформаційні системи, які теж реалізовували*

концепцію ШІ. Такі системи мали як очевидні переваги так і менш очевидні недоліки, такі як недостовірність інформації, якою вони оперували. Через недостатньо розвинену культуру споживання інформації та роботи з джерелами користувачі часто сліпо довіряють інформації з таких систем. З початком масового використання чат-ботів на основі ШІ, таких як ChatGPT, проблема недостатнього розвитку культури споживання інформації стала тільки ще більш гострою. Сучасні інформаційні технології почали дуже суттєво впливати на суспільство, та, зокрема, на навчальний процес. Проблеми плагіату та недобросовісного виконання покладених на здобувачів освіти обов'язків стали системними. Аналіз досліджень за останні 5 років показав, що автори здебільшого описують переваги таких систем але недостатньо намагаються осмислити саму суть технології. Особливо це стосується апологетів ШІ-технологій, які зацікавлені в їхньому просуванні. Не можна використовувати та впроваджувати такі технології без розуміння чим вони є насправді та набуття навичок безпечної роботи з ними.

Висновки. Показано, що в результаті дослідження вдалося досягнути поставлених задач, а саме проаналізувати феномен ШІ та його вплив на навчальний процес з різних точок зору. Вдалося виявити ключові суперечності концепції ШІ та запропонувати бачення для їхнього вирішення. В результаті аналізу мотивації здобувачів освіти вдалося виявити шляхи етичного та ефективного застосування ШІ в освітньому процесі.

Ключові слова: штучний інтелект, ШІ, інформація, навчальний процес, плагіат, LLM, академічна доброчесність, філософія освіти.

Benefits and risks of using artificial intelligence in education**Stanislav Deviatarov,**

PhD Student, Department of Philosophy and Social Anthropology named after

Professor I.P. Stohniy,

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,

Pereiaslav, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-8611-9322>

***Abstract:** Fast growing development of AI tools leads to significant changes in educational process. The main **goal** of this article is philosophical analysis of AI phenomenon and its impact on educational process. The following **methods** were used to analyze the impact: philosophical analysis to investigate the contradictions of the concept of AI, comparative analysis to compare different concepts of AI, historical approach to consider AI in development, analysis to decompose the problem into separate parts, and synthesis to form new knowledge about the object of research.. Results. It was possible to analyze the phenomenon of artificial intelligence and track the change in attitude towards it in the educational environment in recent years. AI based technologies have achieved rapid development over the past decades. This was made possible due to the development of computer technology and the increase of computing power. Before the era of mass use of chatbots there were simpler information systems that also implemented the concept of AI. Such systems had both obvious advantages and less obvious disadvantages such as unreliable sources of information. The main problem is blind trust of information from such systems by users. With the beginning of the mass use of AI chatbots, such as ChatGPT, this problem has only become even more serious. Modern information technologies have begun to have a very significant impact on society and on the educational process. The problems of plagiarism and ignoring of*

*duty now become common among students. An analysis of research over the past 5 years has shown that authors mostly describe the advantages of AI systems but do not pay enough attention to problems. This is especially true for apologists of AI technologies who are interested in their promotion. It is impossible to use and implement such technologies without understanding what they really are and getting the skills to work safely with them. **Conclusion.** It is shown that as a result of the study, it was possible to achieve the set objectives, namely to analyze the phenomenon of AI and its impact on the educational process from different points of view. It was possible to identify key contradictions in the concept of AI and propose a vision for their resolution. As a result of the analysis of the motivation of education seekers, it was possible to identify ways of ethical and effective application of AI in the educational process.*

***Keywords:** artificial intelligence, AI, information, educational process, plagiarism, LLM, academic integrity, philosophy of education.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство стикнулося з проблемою повсюдного використання засобів на основі штучного інтелекту (ШІ). ШІ знайшов своє застосування в освітньому процесі. Здобувачі освіти отримали інструмент, який дозволяє спростити виконання навчальних завдань але водночас створює ряд ризиків: поверхневе вивчення матеріалу, отримання малодостовірної інформації, порушення авторських прав тощо. Виникає необхідність виробити методики та рекомендації, які б дозволили нівелювати вищеописані негативні впливи ШІ на навчальний процес. Наукова та викладацька спільнота активно залучені до процесу розробки рекомендацій але, на жаль, засоби на основі ШІ розвиваються швидше та вчорашні рекомендації стають неактуальними сьогодні. Потрібно ґрунтовно проаналізувати існуючі проблеми та розробити рекомендації з врахуванням

потенційного розвитку засобів на основі ШІ. Результати дослідження будуть мати значний ефект на освітній процес та дозволять уникнути небажаних наслідків впливу розвитку сучасних технологій на освіту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки відбувся прорив у розвитку технологій на основі ШІ, який призвів до змін у парадигмі навчання. Відповідно сприйняття ШІ також змінилося. Раніше термін ШІ не мав такого стійкого визначення як зараз і часто так називали будь-які нові технології у навчанні [7].

Автор статті [14] розглядає перехід від особистого досвіду до навчання та різні етапи еволюції навчання. Автор схвально оцінює рішення на основі ШІ та вважає, що вони здатні суттєво змінити освітній процес. Зазначається важливість розвитку критичного мислення в здобувачів освіти але при цьому не приділяється увага плагіату та мотивації здобувачів освіти належними чином виконувати свої обов'язки. Автор не розглядає типову для ШІ проблему недостовірності інформації та проблему взаємодії здобувачів освіти з такою інформацією.

На відміну від попередньої статті автор статті [9] наголошує на недосконалості ШІ та імітації справжнього процесу мислення. Наголошує на небезпеці надмірної довіри користувачів до ШІ. Згідно концепції автора істина стає набором взаємозв'язків у цифровому середовищі, а не відображенням реальності. Це вимагає докорінного переосмислення принципів взаємодії людини та цифрових систем.

У статті [13] автори акцентують увагу на педагогічному аспекті застосування ШІ. Відбувається зміна парадигми навчання та перехід від запам'ятовування та відтворення інформації до формування навичок співпраці з сучасними технологіями. Докорінно змінюється роль вчителя, який перестає

бути надавачем знань, а натомість допомагає учням орієнтуватися у інформаційному просторі.

Автори дослідження [15] позитивно оцінюють вплив ШІ на навчання, зокрема впровадження персоніфікованого навчання. Водночас підкреслюють, що системи на основі ШІ мають проблеми з неточністю інформації, відсутністю посилань на джерела, авторськими правами. Автори послідовно протиставляють переваги та недоліки різних технологій на основі ШІ, що використовуються у навчанні. Водночас дослідження не ставить за мету глибше розкрити сутність штучного інтелекту.

Автори статті [16] прослідковують зміни в історичному сприйнятті ШІ від можливості виконання окремих функцій людини до повної заміни людської праці. Однією з задач дослідження є спроба показати спрощену модель сприйняття штучного інтелекту. Автори наголошують на небезпеках використання ШІ без встановлення розумних рамок. Виникають ризики втрати людьми самостійності та надмірній залежності від технологій. ШІ все більше заміняє людей але при цьому межі відповідальності залишаються дуже розмитими.

Автори статті [4] також розглядають ШІ як ризик для самостійності людини але через призму навчання та стверджують, що штучний інтелект стає новим авторитетом у навчальному процесі. Надмірна довіра до ШІ призводить до ігнорування здобувачами освіти критичного мислення та прийняття швидких рішень. Технології можуть використовуватися для нав'язування здобувачам освіти упереджених поглядів та стандартизованої логіки.

Автори статті [10] відходять від традиційного технологічного сприйняття ШІ та намагаються зрозуміти його природу через призму постгуманізму та трансгуманізму. Перший напрям пропонує відмовитися від антропоцентризму та розглядати людину на рівні з іншими, в тому числі

неживими, формами. Трансгуманізм намагається вдосконалити людину за допомогою технологій. ШІ постає рушієм змін та вдосконалення людини. Натомість постгуманізм намагається визначити, що означає бути розумною істотою в сучасному світі. ШІ в концепції постгуманізму розглядається як загроза для людської природи.

В статті [11] автори роблять огляд еволюції сприйняття штучного інтелекту починаючи від середини 20 століття, коли електронні обчислювальні машини (ЕОМ) тільки зароджувалися. Автори поступово підходять до сучасного стану ШІ та акцентують увагу на етичному використанні сучасних технологій. Якщо раніше ШІ та питання його етичного використання мали скоріше теоретичний характер, то тепер вони стали практичними. Стаття дозволяє прослідкувати еволюцію сприйняття ШІ та наголошує на необхідності етичного використання але, разом з тим, не надає більш конкретних рекомендацій.

В статті [3] підходять до практичних рекомендацій щодо застосування ШІ у навчальному процесі. Аналізуються наслідки впровадження ШІ в освітній процес на основі думок різних експертів. Автори виділяють потенційні недоліки впровадження ШІ: загрозу гуманності (механічне мислення та придушення інтуїтивного знання) та соціальну категоризацію (оцінка здобувачів освіти на основі якогось критерію та категоризація). Автори рекомендують: використовувати ШІ виключно в якості допоміжного елемента, обмежувати використання ШІ окремими сферами, контроль людиною, правове регулювання галузі ШІ, залучення всіх зацікавлених сторін до процесу впровадження ШІ.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

В загальному автори статей недостатньо приділяють увагу філософському осмисленню проблеми застосування ШІ саме в освітньому

процесі. Не приділяється увага питанню довіри здобувачів освіти до ШІ. Водночас хотілося б зрозуміти чим є по суті штучний інтелект та чи коректно застосовувати цю назву по відношенню до LLM (Великих Мовних Моделей). Наскільки феномен ШІ впливає на сучасне суспільство та, зокрема, здобувачів освіти. Виникає необхідність застосувати філософський аналіз проблеми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є філософське осмислення феномену ШІ в контексті навчального процесу. Завданнями статті є:

- розкрити сутність ШІ як суспільного феномену;
- проаналізувати вплив ШІ на навчальний процес з різних точок зору;
- виявити філософські виклики, що постають внаслідок використання ШІ в освітньому процесі;
- окреслити складність вироблення рекомендацій для вирішення викликів та сформулювати перспективні рішення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Люди з давніх часів замислювалися над створенням штучної мислячої сутності яка б могла дати відповіді на складні запитання. Сама ідея універсальної мислячої сутності пов'язана зі схильністю людей покладатися на деякі магічні зовнішні сили. Цю особливість виокремлюють автори праці [11] в контексті етичного використання ШІ. Водночас мисляча сутність знімає відповідальність за прийняття певних рішень.

Фактично до створення розумних систем вдалося підійти тільки з появою електронних обчислювальних машин (ЕОМ) ближче до середини 20 століття. На початках такі системи могли розв'язувати досить прості задачі та використовувалися переважно науковцями та інженерами. Як зазначають деякі автори [6] симулювання реальних фізичних задач за допомогою комп'ютера дозволило позбутися зайвих деталей та зробити комп'ютерні

моделі більш контрольованими. Результативність такої моделі є важливішою за точність. Як приклад наводиться «трюк Аракави» під час моделювання атмосфери Землі, який дозволив відкинути «зайві» закони фізики. Штучні нейронні мережі, які імітують діяльність людського мозку, також є спрощеними комп'ютерними моделями, що ігнорують деякі нюанси функціонування людського мозку.

До створення штучного інтелекту нас наблизило винайдення штучних нейронних мереж (ШНМ) в середині 20 століття. Це було намаганням створити на основі ЕОМ, які були по суті калькуляторами, деякої розумної абстракції здатної до самовдосконалення. Потім інтерес до проблематики знизився та відродився у 70-х роках 20 століття з початком інформаційної революції [17]. Обчислювальні потужності ЕОМ зросли та дозволили створювати більш складні абстракції. Тривалий час ШНМ використовувалися зі змінним успіхом для вирішення спеціалізованих задач але з появою великих мовних моделей (Large Language Model), які є різновидом ШНМ, з'явилася можливість ефективно аналізувати текстові запити та створити гнучкий інтерфейс взаємодії між людиною та обчислювальною абстракцією.

Потрібно відмітити, що до появи LLM були і простіші системи, які могли надавати прості рекомендації чи відповідати на стандартні запитання користувачів. Такі системи були просто базою знань та не могли самовдосконалюватися. Онлайн енциклопедії, такі як Вікіпедія, можна умовно віднести до таких собі «розумних» систем, що на запит користувача надають деяку статичну інформацію. Водночас наповнення таких систем інформацією відбувається виключно вручну користувачами та модераторами. Вікіпедія, на відміну від словника у форматі книжки, дозволяє здійснювати пошук інформації у назві чи тексті статті. Вміст статей не є закарбованим на момент публікації як в паперовому словнику та постійно редагується. Ще однією

особливістю Вікіпедії є невисока достовірність статей, оскільки вони переважно не проходять фахового рецензування [8]. Водночас перевагою такої бази знань є можливість легко знайти потрібну інформацію та скористатися посиланнями на інші статті, що містяться в текстах статей. Виникає таке собі павутиння зі знань, що створюють одні люди, та споживають інші [8]. Замість тривалого пошуку інформації в достовірних джерелах, таких як енциклопедії чи наукові статті, людина знаходить довільну інформацію користуючись одним джерелом. Цікаво, що користувач часто усвідомлює його потенційну недостовірність, але продовжує використовувати для отримання знань.

Поява сучасних великих мовних моделей та чат-ботів на основі цих моделей чудово лягає на описаний вище принцип взаємодії користувачів з базами знань. Користувачі, часто навіть усвідомлюючи потенційну недостовірність інформації, використовують її та сподіваються, що вона буде корисною для них. Зауважимо, що інформація, згенерована LLM, апріорі є достовірною тільки з деякою точністю та не проходить жодного рецензування в процесі генерації. Процес пошуку інформації спрощується оскільки чат-бот ніби вгадує потреби користувача та надає інформацію, модифіковану під ці потреби. Чат-бот стає таким собі мудрецем, що знає відповіді на всі питання, та завжди готовий допомогти. Привітний стиль спілкування системи остаточно створює враження розумності, а отже достовірності інформації. Автори дослідження [2] відзначають, що людина більше довіряє комп'ютерній системі, а не іншій людині.

Проблемою сучасної освіти є часом гонитва за оцінками замість отримання реальних знань. Саме конкуренція та перегони за балами сприяють збільшенню кількості шахрайств [5]. Це може відбуватися під тиском батьків, оточення, педагогічних працівників. Більше того в разі отримання успішних оцінок за допомогою згенерованої ШІ роботи в здобувачів може виникнути

думка, що знання не є критерієм успіху [19]. Дослідники відзначають [1], що саме фокус на навчанні та отриманні реальних знань суттєво знижує рівень плагіату.

Здобувачі освіти мають усвідомлювати, що використання інформації, згенерованої ШІ, без зазначення цього факту, може зробити їх плагіаторами. Адже важко визначити кому належать інтелектуальні права на згенерований ШІ контент [12], особливо в ситуації коли роль здобувача у його створенні є мінімальною.

Потрібно зауважити, що саме по собі використання LLM для вирішення різного роду задач не є проблемою. Наприклад, якщо використання таких рішень дозволить швидше розробляти програмне забезпечення чи проєктувати будинки, то користувачу буде все одно відбувалася розробка повністю людиною вручну чи з використанням нейронних мереж. Проблема використання чат-ботів в освіті полягає в тому, що задачею освіти є в кінцевому результаті здобуття здобувачами освіти знань. Якщо здобувачі генерують свої роботи за допомогою ШІ, то в результаті не отримують необхідних знань та кваліфікації. Зокрема компіляція робіт за допомогою ШІ перешкоджає розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей у здобувачів освіти [16]. Відповідно така освіта стає формальністю та втрачає сенс. Виходить, що сучасні технології не сприяють отриманню знань, а заміняють їх. Усвідомлення цього є частиною освітньої культури здобувачів та першочерговим способом уникнення плагіату та недобросовісного використання сучасних технологій.

В ситуації, що складається, задачею педагогічних працівників є схилення здобувачів до коректного та продуктивного використання сучасних технологій [18]. Освітній процес має будуватися таким чином, щоб заохочувати здобувачів до критичного сприйняття будь-якої інформації,

незалежно від джерела її походження. Доцільно перевіряти інформацію з використанням декількох незалежних джерел і вміти знаходити маніпулятивну інформацію. Причому маніпулятивна інформація може як закладатися свідомо зацікавленою в цьому стороною, так і формуватися випадково чи за збігом обставин. Необхідно відходити від традиційного підходу коли критерієм успіху є високі оцінки та працювати більше саме над усвідомленням матеріалу. Засоби на основі ШІ мають ставати каталізаторами розвитку здобувачів освіти. Застосування обмежень у використанні таких засобів не буде дієвим без правильно побудованої мотивації здобувачів. Цінуватися має не сліпе відтворення інформації з навчальних джерел, а здатність критично осмислити її та сформулювати власне бачення. Звичайно, досягнути поставленої мети без докорінної зміни підходу до підготовки в тому числі педагогічного складу, буде проблематично. Мотивація здобувачів освіти в тому числі залежить і від мотивації педагогічних працівників ґрунтовно підходити до навчального процесу. Засоби на основі ШІ можуть спростити рутинну роботу педагогічних працівників та зробити навчальний процес більш творчим.

Висновки.

В результаті проведеного дослідження вдалося розкрити суспільний феномен штучного інтелекту та проаналізувати його вплив на навчальний процес. При цьому вдалося виявити виклики, що виникають при використанні ШІ в освіті та суспільстві. Здійснено аналіз мотивації здобувачів освіти. Запропоновано концепцію критичного осмислення здобувачами освіти інформації, згенерованої за допомогою ШІ. Дослідження має важливе значення для визначення меж застосування ШІ в освітньому процесі та використання сучасних технологій для успішного отримання знань, а не

створення ілюзії навчального процесу. Водночас дослідження не розглядає дотичні до ШІ сучасні технології, що дозволяють суттєво покращити навчальний процес, такі як, наприклад, віртуальна реальність. Розглядається саме аспект використання інформації, що отримана за допомогою ШІ.

Список використаних джерел

1. Fritz T., González C., Janke S. Elucidating the associations between achievement goals and academic dishonesty: a meta-analysis. *Educational Psychology Review*. 2023. Vol. 35, no. 33. DOI: 10.1007/s10648-023-09753-1.
2. Glickman M., Sharot T. How human–AI feedback loops alter human perceptual, emotional and social judgements. *Nature Human Behaviour*. 2025. No. 9. P. 345–359. DOI: 10.1038/s41562-024-02077-2.
3. Gocen A., Aydemir F. Artificial intelligence in education and schools. *Research on Education and Media*. 2020. Vol. 12, no. 1. P. 13–21. DOI: 10.2478/rem-2020-0003.
4. Jose B., Cleetus A., Joseph B., Joseph L., Jose B., John A. K. Epistemic authority and generative AI in learning spaces: rethinking knowledge in the algorithmic age. *Frontiers in Education*. 2025. Vol. 10. DOI: 10.3389/feduc.2025.1647687.
5. Orosz G., Farkas D., Roland-Lévy C. Are competition and extrinsic motivation reliable predictors of academic cheating? *Frontiers in Psychology*. 2013. Vol. 4. P. 87. DOI: 10.3389/fpsyg.2013.00087.
6. Pias C. On the epistemology of computer simulation. *Zeitschrift für Medien- und Kulturforschung*. 2011. DOI: 10.28937/1000107521.
7. Renz A., Krishnaraja S., Gronau E. Demystification of artificial intelligence in education — how much AI is really in the educational technology?

International Journal of Learning Analytics and Artificial Intelligence for Education. 2020. DOI: 10.3991/ijai.v2i1.12675.

8. Астапова-Вязьміна О. Епістемологічні параметри Вікіпедії: pro et contra. *Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи* : матеріали I Міжнар. наук. конф. (м. Житомир, 27–28 квіт. 2023 р.). Житомир, 2023. С. 26. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/sotsialno-humanitarni-studiyi-innovatsiyi-vyklyky-ta-perspektyvy-27-28-kvitnya-2023-r/> (дата звернення: 24.04.2026).

9. Варипаєв О. М. Філософія науки та штучний інтелект: деконструкція суб'єкта і нова онтологія пізнання. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. № 7. DOI: 10.5281/zenodo.15525177.

10. Варипаєв О., Северин-Мрачковська Л., Прудченко І. Філософські концепції постгуманізму та трансгуманізму у контексті культурних змін, спричинених штучним інтелектом. *Філософія та управління*. 2025. № 4(8). С. 1–11. URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/handle/123456789/67250> (дата звернення: 24.04.2026).

11. Горбань Р., Тарароєв Я. Етика штучного інтелекту: історія становлення та сучасний стан. *Вісник Національного технічного університету «ХПИ»*. 2025. № 1. DOI: 10.20998/2227-6890.2025.1.01.

12. Іващенко С. Правові засади регулювання штучного інтелекту в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Адміністративне право і процес*. 2025. № 2. С. 24–32. DOI: 10.32782/2227-796X.2025.2.02.

13. Коломієць А., Коломієць Д., Кушнір О. Вплив штучного інтелекту на філософію освіти та педагогічної науки. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2025. № 84. С. 7–13. DOI: 10.31652/2415-7872-2025-84-7-13.

14. Малеев А. Штучний інтелект як передвісник істотних змін в освіті. *Філософія освіти*. 2024. Т. 29, № 2. С. 143–159. DOI: 10.31874/2309-1606-2023-29-2-9.
15. Мельник Ю., Тодорова С., Шевченко Г. Філософія штучного інтелекту у вищій освіті. *Humanities Studies: Collection of Scientific Papers*. 2024. № 19(96). С. 126–134. DOI: 10.32782/hst-2024-19-96-14.
16. Поліщук О., Поліщук О., Дудченко В. Філософія штучного інтелекту в освітньому процесі. *Humanities Studies: Collection of Scientific Papers*. 2022. № 13(90). С. 103–109. DOI: 10.26661/hst-2022-13-90-12.
17. Стасевич С., Голодовська О. Штучний інтелект: історія та становлення. *Інформаційні технології та суспільство*. 2025. № 1(16). С. 242–248. DOI: 10.32689/maup.it.2025.1.31.
18. Толочко С. В., Бордюг Н. С., Міронець Л. П. Академічна доброчесність та штучний інтелект в освітній і науковій діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Т. 2, № 62. С. 25–32. DOI: 10.32782/2663-6085/2023/62.2.4.
19. Яковлева О. М., Прус Н. О., Зінченко О. А. Штучний інтелект як загроза та інструмент підтримки академічної доброчесності у вищій освіті. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. № 22. DOI: 10.5281/zenodo.17091970.